

povezovanja. Žal vsako vztrajanje na mitih preteklosti na eni ali drugi strani odmika solidarnost in spoštovanje drugačnosti drugih kot opcijo bivanja.

Sklep

S predmeti v zbirki se lahko ukvarjam "objektivno" šele od trenutka, ko sem zares sprejela, da to ne morejo biti. Nič več jih ne "zagovarjam" pred precejevanjem ali podcenjevanjem. Časa, v katerem živim, ne morem spremeniti, globoko zasidranega razvrščanja ljudi in stvari po nacionalnem principu še manj, v moji moči je le razkrivanje navidezno trdnih in večnih resnic namesto njihovega za-krivanja.

Viri in literatura:

BAUSINGER, Hermann, (1996): Concluding remarks. V: War, exile, everyday life. Cultural Perspectives. Institute of Ethnology and Folklore Research. Zagreb, str. 287-291.

DOLAR, Mladen (1999): O nacionalni substanci. V: Delo, 3. 5. 1999. Ljubljana, str. 7.

MORITSCH, Andreas, (1997): O ljudski, narodni in nacionalni kulturi na primeru Južne Koroške. V: Koroški koledar, 1997. Slovenska prosvetna zveza. Celovec, stran 45-52.

NIEDERMILLER, Peter, (1994): Politics, Culture and Social Symbolism. Some Remarks on the Anthropology of Eastern European Nationalism. Ethnologia Europaea 24, str. 21-33.

REITERER, Albert F., (1994): Med politično kulturo in državno institucijo. Pogoji sožitja večine in manjšin. V: Koroški koledar, 1994. Slovenska prosvetna zveza. Celovec, str. 43-44.

Helena Rožman

" Z VESELJEM PRIČAKOVALI SO SREJANI GA DOMA " 1

K odločitvi o pripravi prispevka o prangerjih me je vzpodbudil članek ge. Vere Poličnik, ki je v zadnji številki Glasnika SED pisala o obravnavani tematiki v luči srečanj krajev, v katerih imamo še danes ohranjene sramotilne stebre ali druga sramotilna kazenska sredstva. S prangerjem v Podsredi, ki je nekako v središču mojih razmišljanj, sem se ukvarjala v začetku devetdesetih, ko je na njem potekal konservatorski poseg.

Sramotilne kazni so zavzemale pomembno mesto med kazenskimi sredstvi nižjega sodstva. Dejstvo je namreč, da so bili prestopki lažjega značaja pogostejši kot težji. Prestopnik te kategorije je bil javno izpostavljen - priklenjen k steni, sramotilnemu stebri, križu, izpostavljen na sramotilnem odru, zaprt v norčevsko kletko, posajen na osla, klado, sramotilno klop, vpet v trlico, ...

Dr. Josip Mal pravi v svojem delu Stara Ljubljana in njeni ljudje: "Ljudska domišljija in šegavost si je izmišljala vse mogoče, da bi mik kaznovanja povečala v naslado številnih opazovalcev, ki jih je bil zapostavljeni grešnik kdaj opeharil ali razžalil. " ... In nadaljuje: " Da je bila sramota čim bolj poznana, so kazni izvrševali zlasti ob tržnih dneh, včasih so z godbo naravnost vabili ljudi, da so si ogledali obsojenca in ga pomagali javno sramovati (v uradnem izrazoslovju so dejali, da je smel vsakdo " njegovo čast obrezati ")."

Kdaj in kje so prvič uporabili pranger kot instrument kaznovanja, je iz zgodovinskih virov skoraj nemogoče ugotoviti. Letopisi nam odkrivajo, da je bila njihova uporaba

razširjena že v 12. in 13. stoletju. Kazni na sramotilnih kazenskih sredstvih so zadajali do konca 18. stol., v nekaterih mestih pa

Pranger v Podsredi, februar 1991, foto F. Zidar, fototeka Kozjanskega parka

Obnovljeni pranger, september 1993, foto F. Zidar, fototeka Kozjanskega parka

celo do sredine 19. stol. Zelo težko je ugotoviti tudi, kako pogosto so sramotilne kazni uporabljali; v virih so navadno zapisani le primeri, ko je kazen izvrševal rabelj, ko pa je ob manjših prestopkih "delo" opravil birič, tega navadno niso zapisovali.

Sramotilna kazenska sredstva so imela številne kazenske oblike, toda kljub vsem razlikam v formi so imela skupen namen - to je vidna izpostava osebe na javnem mestu očem mimoidočih.

Najpomembnejše forme sramotilnih kazenskih sredstev so:

- kovinska ovratnica, pritrjena k mestni hiši ali kateri drugi javni stavbi
- lesen steber, vkopan v zemljo ali stoječ na platformi, s kovinsko ovratnico, ki je pritrjena nanj
- sramotilni steber iz lesa ali kamna, ki je umetelno obdelan, ponekod tudi dekoriran z mestnim grbom ali drugimi simboli naselja, zelo pogosto pa ima vklesane tudi opozorilne napise
- tako imenovani "odrski tip" sramotilnih kazenskih sredstev - gre za zidano platformo s stopnicami, največkrat stoji ob mestni hiši
- sramotilni oder - izdelana konstrukcija, ki je bila največkrat dostopna z vseh štirih strani, navadno dokaj visoka, da je dajala dober razgled na tistega, ki je stal na odru
- sramotilni stol ali pručica in sramotilni osel - lesena struktura, stoječa na javnem mestu, na kateri je moral prestopnik

sedeti; navadno je bil osel zgoraj zašiljen, človeku pa so še dodatno obežili noge

- kletka (t.i. norčevska kletka), v kateri je moral prestopnik stati ali sedeti, stala pa je prosto na javnem mestu, ali pa je bila pritrjena pred stavbo. Tovrstne kletke so bile pogosto vrtljive.

- steber ali klada - vertikalni blok ali deska z luknjami za noge in verigami oz. okovi za roke

Pomembno vlogo v srednjeveških teorijah kaznovanja je igralo onečaščenje. Ljudje so zvedavo opazovali prestopnikovo trpljenje, obsojenec je bil tarča zasmehovanja, psovanja, tepežkanja, dovtipov, roganja in objestnih šal. Manjkalo ni niti obmetavanje s kamenjem, blatom in razno nesnago. Množica je bila velikokrat nenavadno nasilna.

Prestopki, zaradi katerih so bili ljudje postavljeni na pranger, so bili najmanj tako številni kot tipi sramotilnih kazenskih sredstev. Običajno je šlo za male kraje, klevete in seksualne delikte ter religiozne prestopke. Kaznovalni čas se je gibal od 1 - 2 ur pa do celega dneva. Nad ali poleg prangerja je visela tabla, na kateri je bilo zapisano ime prestopnika, njegov delikt in kazen. Posledica te kazni je bila zaznamovanost osebe in v največ primerih izločanje iz skupnosti. Seveda pa smo dolžni pojasniti, da so se premožnejši prestopniki lahko odkupili tovrstnih kazni. Poznamo tudi sramotilne kazni v šolah, ki so mogoče znane vsaj starejšim bralcem. Najbolj razširjene so: sedenje na oslu, v oslovski klopi, stanje v kotu učilnice, nošenje oslovske čepice,...

Sramotilni steber v Podsvetju je eden izmed dvanajstih, ki jih je leta 1944 navajal Sergij Vilfan v Narodopisju Slovencev I. V župnijski kroniki iz leta 1883 imamo podroben opis te "trške znamenitosti trga Podsvetja", kot mu pravi župnik Vošnjak. Pranger nosi letnico 1667, še zmeraj pa se o njem največ govori v zvezi z dogodki s konca 19. in začetka 20. stoletja, ko je bil ukraden in odpeljan iz Podsvetja v takratni Sv. Peter pod Sv. Gorami. Pranger je veljal kot simbol trških pravic in verjetno gre tu iskati vzrok za željo Šempetranov po njem. Kot spomin na takratne burne dni nam je ostala prangerska pesem, ki jo je napisal organist v fari Sv. Peter pod sv. gorami, Jože Novak, in naj bi, po pričevanju domačinov, prvotno štela 24 kitic, danes pa jih poznamo le še slabo polovico.

Z geološkega vidika sta o prangerju pisala Bogoljub Aničič in Anton Ramovš, ki pravita, da je objekt izklesan iz "... litotamnijskega apnenca, ki gradi hrib za naseljem in nasproti stoječo Staro sv. goro".

Obnovo prangerja, ki je potekala v letu 1991, je vodil Kozjanski park v sodelovanju z Zavodom za varovanje naravne in kulturne dediščine iz Celja. Odstranjen je bil betonski oklep, ki je desetletja obdajal pranger, manjkajoči deli so bili rekonstruirani po skici, ki je narisana v župnijski kroniki, in sicer del pod kroglo iz apnenčevega peščenjaka, sama krogla pa je bila izdelana iz mletega kamna in umetnega veziva. Obnovljen je tudi podstavek. Pri obnovi tega zanimivega prežitka nas je vodila tuja in domača literatura o tej problematiki.

I začetek devete kitice prangerske pesmi, zapisana v kroniki fare Podsvetja, leta 1883.

Viri in literatura:

- ANIČIČ, Bogoljub, RAMOVŠ, Anton (1995/1996): Prangerji na Kozjanskem, v: Proteus 58, s.40-42
- FABJANČIČ, Vladislav (1944/1945): Ljubljanski krvniki, v: GSM, s.88-104
- FOUCAULT, Michel (1984): Nadzorovanje in kaznovanje, Ljubljana
- MAL, Josip (1957): Stara Ljubljana in njeni ljudje, Ljubljana
- STUDEN, Andrej (1987): Fenomen mučenja človeškega telesa pri torturi in kot spektakel, v: Pogledi, s.41 - 51
- Narodopisje Slovencev I (1944), Ljubljana, s.217 - 262
- Criminal Justice Through The Ages (1981), Rothenburg ob der Tauber
- Kronika župnije Podsvetja

